

Rezijanska pripovedna pesem

Milko Matičetov

1. Baudouin de Courtenay si je z deli s področja rezijanske kulture nesporno priboril trajnih zaslug za slovensko dialektologijo; njegovo gradivo (seveda ne brez Ramovševega ključa — ČJKZ VII, 107) je neizčrpna zakladnica vsakomur, ki se zanima za Rezijo. Žal, da ni vse čisto zlato, kar prihaja iz te zakladnice! V pet in dvajsetih dneh¹ zbrati grmado statističnih podatkov, prodreti v tajne hudo zapletenega narčja in še zajeti celotno podobo ustnega slovstva prej neznane pokrajine je za človeške sile več ko preveč. Kljub temu je Baudouin povoljno rešil prvi dve nalogi, komaj pri tretji mu je izpodletelo. Po lastni izpovedi je na svoji znanstveni poti imel pred očmi le »eine tiefgreifende Erforschung des Dialektes selbst«, vse ostalo si je zamišljal kot »Nebenzweck«. Res da samozavestno dostavlja: »Unterdessen fiel ich fast immer aus der Rolle des Dialektforschers heraus und versetzte mich in diejenige eines nach einer möglichst reichen Fülle des literarischen, mythologischen und sonstigen derartigen Materials haschenden Folkloristen« (Materialy I,² str. VII), — vendar se ni mogel vživeti v vlogo folklorista. Objavil je obilico precej zanesljivih in narodoslovno dragocenih tekstov, toda nikoli se ni izmotal iz železnega oklepa jezikoslovne metode. Folkloristika pa je nekaj prožnega, pri čemer treba mnogo več intuicije kakor pedantizma.

V monografiji »Rezja i Rezjane«³ podaja B. de C. med drugim analitičen pregled rezijanskih ljudskih slovstvenih tvorb. Uvodoma pravi: »Если письменныхъ памятниковъ у Резьянъ, можно сказать, почти нѣтъ, зато, само собою разумѣется, есть памятники народной словесности, сказки, пѣсни и т. п., хотя, впрочемъ, относительно весьма немногочисленные« (str. 298). Potemtakem Rezijani umetnega, pisanega literarnega izročila nimajo, njihovo ustno slovstvo pa je »razmeroma zelo borno«. V pregledu so zastopane tele oblike: pravljica (navadna in živalska), lovska pripoved, bajka, legenda, uganka, pregovor, vaška zbadljivka, pesem (ljubavna, plesna, zabavljiva, nabožna, otroška). Od nestrokovnjaka kaj

¹ Prvič se je B. mudil v Reziji avgusta 1873. leta. Kasneje se je tam zglasil še trikrat: 1890., 1892. in 1893.

² Kratica MATERIALY (I, II) = И. А. Бодуэнъ-де-Куртенэ, МАТЕРИАЛЫ ДЛЯ ЮЖНОСЛОВЯНСКОЙ ДИАЛЕКТОЛОГИИ И ЭТНОГРАФИИ. I.: Резьянскіе тексты ..., САНКТПЕТЕРБУРГЪ 1895; II.: Образцы языка на говорахъ терскихъ Словян ..., С. ПЕТЕРБУРГЪ 1904.

³ Kratica REZJA = (B. de Courtenay), РЕЗЬЯ И РЕЗЯНЕ, Словянский сборникъ III, str. 223—371. (Spt. 1876).

več ne moremo zahtevati. Nevede in nehote je prezrl pravo narodno legendo (gl. ciklus o Kristusu in sv. Petru po svetu), zagovor, obredno pesem, pripovedno pesem. A razen tega, da so Baudouinovi izsledki nepopolni, so tudi njegove sodbe večkrat prenačljene in nejasne, če že niso zmotne. Tako n. pr. méni, da pripovedi o čarovnikih in čarovnicah v Reziji „можно слышать весьма рѣдко“; res bo ravno nasprotno! Ob legendi sv. Aleša veleval: »... все подобные рассказы заимствованы изъ ходячихъ жизнеописаний святыхъ«; brez dvoma je tu dobršno zrno resnice, vendar vprašanje ni tako preprosto.⁴ Pravljice „не представляютъ ничего особенного«. A zakaj je dejanje v živalski pravljici, ki je Rezijanom hudo všeč, vselej presajeno na domača tla, prilagojeno domačim razmeram? Avtor se spretno umakne z izgovorom, da noče reševati vprašanja, koliko je v teh živalskih pravljicah samostojne rezijanske tvorne sile in koliko se v njih odraža ario-evropejski ali posebej germanski »Thier-epos«.

Najbolj pa jo je poljski učenjak zavozil pri pesmih. У Резьянъ — прavi — есть свои особия пѣсни, какъ слова, такъ и напѣви, и есть тоже свой особый танецъ (REZJA, 271). V nasprotju s tem se prav malo kasneje takole samovoljno izraža: »Пѣсни Резьянъ по большей части безсодержательны и, точно такъ же какъ и ихъ сказки, не представляютъ ничего особенного (REZJA, str. 311). Iz te obsodbe niso izvzete niti plesne pesmi, ki jih B. de C. ni prepoznal ali pa jih je podcenjeval.⁵ Za časa omenjene monografije je bil dobri Baudouin pač uverjen, da ima pred sabo ves rezijanski pesniški zaklad. A vseeno je zgornja omalovažujoča trditev neupravičena. Med množico slabo zapisanih in slabo prevedenih⁶ pesmic so nekatere prav srčkane, tako, da jih najstrožji este-

⁴ Zanimivo bi bilo vedeti, kdaj in po kateri poti so se v Reziji pojavili (laški) ljudski tiski, kako so vplivali na prejšnje rezijanske legende, itd. Sicer tudi Terjani niso brez podobnih knjižnih vplivov. Podbârdan n. pr. se Ređina Kolicęsa pogostokrat sklicuje na »librinje«, ki jih je bral njen oče. Zaenkrat pa nimamo boljših dokazov ne za Ter ne za Rezijo; niti ni jasno, ali se B. opira na kak dokument ali ne.

⁵ Pri § 286. ga je pripovedovalec opozoril: »Questo si canta in ballo« (MATERIALY I, str. 77 pod črto). Drugače nam B. v svojih zapisih nikjer ne pokaže plesnih pesmi, čeprav jih ima tu pa tam raztresene med svojim gradivom (100, 285, 368, itd.). B. ni imel prilike videti rez. plesa »v polnem razmahu«, zato ga je opisal kar z besedami I. Sreznevskega. Veliko plesnih pesmi z napevi in spremljavo nam je ohranila Ell von Schultz-Adajewski (gl. MATERIALY I, 5. in 7. del). Rez. ples kot organična celota — t. j. koreografija, glasovna ter instrumentalna spremljava, besedilo, itd. — pa še čaka obdelave.

⁶ V »nesrečnem« prevodu (tako ga imenuje avtor sam — MATERIALY I, str. X) kar mrgoli vprašajev in neredke so napake. Iz obilice zgledov samo enega: »Pleši, pleši, črni kos!« vzklika slov. in z njo rez. deca. Kōs se brani, ker je bos. Kam si dal svoje čreveljce? Sem jih dal babi Laškici, ki mi je dala piti in jesti n a t o n i z k o m i z i c o — tãba to niško (l. 1890. popr. v »niško«) tãwolo (MATERIALY I, 1077). B. pa kosu postreže vse više — na n e m š k i m i z i («da auf dem deutschen Tische»)!

tik ne bi mogel zavreči.⁷ Nekatere so zanimive radi starinskih izraznih sredstev⁸ in morda ni niti ene, ki bi bila brez vsakršne etnografske vrednosti.

2. Nujno je bilo omajati zaupanje v Baudouina narodoslovca, saj bi se drugače zdelo neverjetno, da je leta 1873. čul od otrok na Rávanci porušeno pripovedno pesem (varianto slov. narodne balade o Lepi Vidi?) ter jo meni nič tebi nič obelodanil pod naslovom »Sinnlose Erzählung« — Materialy I, 1203. Sicer pa nima smisla očitati okostelelemu jezikoslovcu, kateremu je šlo predvsem za slovarsko gradivo, zakaj ni takoj opazil, da ima opravka s pesmijo;⁹ zakaj ni skušal doognati njene prvotne oblike, zakaj se ni obrnil do odraslih, itd. Bodimo mu rajši hvaležni za to, kar nam je s svojo dlakocepsko natančnostjo rešil, in zavihajmo rokave: bog ve, morda se komu posreči najti izvirno rezijansko Lepo Vido.

Evo tu Baudouinovega zapisa:

Na šlà pu ní putjci, na srétla dwá synýhō (sýnō): tu mélo jýmæ Lúbeĥ ànu dèn barkarjúl. Dópω nì so ríklè, da „káku ti si slába“. „Káku ni mán bi slába? á si posijála wse te nýwə tâpod Morjáno“. Tedè ný so šlè ta hýši; dè na pówyla náha synýĥu, dè na šla prát tah múrjω. Dópo na šlà tà hýši anò sə skrýla tùĥ sænō. Ànu dópo pəršəl jísket Lúbeĥ, a ný mōhəl nalæst. An dópω nì so nárdili no lípo hýšo, ànu nì so pəršlè výdæt, anù onà ný tæla pry výdæt.

Ali v knjižni slovenščini:

Šla je po stezici, srečala je dva mladeniča: ime jima je bilo Ljubič in drugemu Čolnar. Potem sta rekla, da »kako si ti slaba«. »Kako bi ne bila slaba? Posejala sem vse njive pod Morjano.« Tedaj so šli domov. Nato je rodila sinčka, nato je šla prat k morju. Potem je šla domov in se skrila v seno. In potem je prišel Ljubič iskat (njo ali dete?), ga ni mogel najti. In potem so naredili lepo hišo, in so prišli gledat, in ona ni hotela priti gledat.

Pričujočo zapleteno otroško pripoved smatramo za ostanek epsko-lirske pesmi. Epsko-lirska pesem temelji na globokih življenjskih skušnjah, ki so otroškim zasanjanim očem še zastrte. A ne samo vsebinsko, tudi oblikovno, metrično je otroku preoddaljena in otroškemu rahločutnemu ušesu ne nudi potrebnega opoja. Ni čuda torej, če so rezijanski otroci našo domnevno balado pustili razpasti v nevezano be-

⁷ Čim krajše so, tem lepše: gl. MATERIALY I, 284; 772, 783; 1228 (uspavanka?).

⁸ N. pr. »láwo má« (MATERIALY I, 1078, »hlavoa ma« (E. v. Schultz-Adajewski, n. d., 1361, 1367a), v rod. »hláve mí« (n. d., 774, 1073). Na isti izraz naletimo v pripovedni pesmi »iz tolminskih ali idrijskih hribov«: Ko sv. Lukež spozna, da je umoril lastne starše, se zgrozi: »Ovbe, ovbe! ti glava moja!« (SNP I, št. 608, v. 44).

⁹ B. še dvakrat podaja pesemske odlomke kar med proznimi odstavki: MATERIALY I, 1253; MATERIALY II, 931.

sedo in tako skoro zabrisali njeno prvotno lice. Vendar že neimenovan Baudouinov pripovedovalec priča, da je ta *sinnlose Erzählung* prav za prav pesem: »Tò na uýža« (Das ist ein Lied).¹⁰ Dva verza imamo brž v prvem stavku:

*Na šlā pu ni putýci,
na srētla dwā synýhō...¹¹*

Čolnar, dvogovor z ženo, pranje ob morju, sinček, Ljubičevo brezuspešno iskanje (Ljubič = Vidin mož?) — vse to najbolj spominja na slovensko Lepo Vido. Vendar se ne smemo zareči: ni namreč izključeno, da smo na sledi novemu motivu, ki še ni prišel v seznam slovenskih ljudskih pripovednih pesmi.

3. Prva, doslej edina znana rezijanska pripovedna pesem po svoje opeva snov *Godca pred peklo m* (prim. SNP I, 64—66, 419, 673); tako se naravno uvršča v isti krog s slovenskimi vzhodnimi sestrami, celo s sto šest let starejšim zapisom iz Cerovca pri Ljutomeru.

Pesem, kakor jo je podpisnemu povedala (prvič 26. VIII. 1940., zadnjič 1. I. 1941.) Žvana Siega »Bješčica«, r. v Belem potoku l. 1860., priženjena v Ter l. 1895., živeča v Teru od l. 1895. dalje¹², slove:

Svęte Sintelāwdeč

æ šów po né potýce:

æ tālyko ókōw,

kā bārvī tæ nosýlo.

E sritōw náya móžā, kę te by zlúdej. 5

„Kam-bėj ti yręš tę Lāwdeč?“

„„A yrīm po svętu se žyvčēt.““

„Prydę famej ta h mlę,

čōn ti dátę wsáke sjórte bęčōw.“

„„A néjčōn nínih bęčōw,

čōm máter no očō

nō mýjā brátre dwa.““

Sveti Sintilavdič

je šel po (eni) stezici;

je toliko jokal,

da obrvi to [mu] je odnašalo.

Je srečal (enega) moža, ki (to) je bil zlodej.

„Kam (ti) greš ti Lavdič?“

„„Jaz grem po svetu se preživljat.““

„Pridi hlapec [= za hlapca] k meni,

bom ti dal vsake vrste novcev.“

10 „„Jaz nočem nobenih novcev,

hočem mater in očeta

in moja brata dva.““

¹⁰ MATERIALY I, Verbesserungen im resianischen Texte, str. 627.

¹¹ Tudi Lawdič »æ šów po né potýce . . . , æ sritōw náya móžā . . .« Tehnične zahteve pripovedne pesmi so zelo omejene; z istimi sredstvi ljudski pesnik lahko razpolaga brez pridrzkov v najrazličnejših situacijah. Sto in sto slovenskih pesmi n. pr. se prične s »Stoji, leži ravno polje«. Tak Rezijanom običajen uvodni obrazec je srečanje — *n a n i p u t ý c i* — glavnih nosilcev dejanja. To »slučajno« srečanje pa ni drugo kot priprava za dvogovor, s katerim se šele pričinja pravi zaplet.

¹² Žvanini hčeri Đinea in Jévica sta materino rezijansko wižo nezavedno že precej prilagodili terskemu narečju. Đinea (r. v Teru l. 1899.) jo je v laškem pravopisu takole prenesla na papir (28. VIII. 1940):

Sveti sinti laudig e suu po ni putizi / e te lico ocu che barvi te nosilo / e sritow naa musa, hanbei ti / gres ti laudig? e grin posvetu se / 5] svet, ne stuu hodit po svetu / puidi ti famei tah mle, che / cion ti dat usache siorte bezuu / ia negion nini siorte bezuu / ia cion mu mater / 10] anu mi ha ociô a nu mie / brate dua, ia vin cheie tua / mater unu tuoi ocia anu pa / tuoia bratre dua, ni so ta / nutre upe-

„A vín, kœ já twa máte nõ oá
 nõ twijã brátre dwa,
 ni so wsé ta nu' w peklé:
 máti ne obišána za láse,
 oá e za azèk,
 brátre dwa ny plêšata ta po peklé.“
 E mẽ daw nú trombéticu:
 „Zapýšçy nõ zatrombätéj,
 ka twójo máter an oó
 anõ twije brátre dwa
 h kráju to će ynát.“
 Zapýskow nõ zatrombätów,
 päklõ tœ ynálo w trýe,
 máter te ynálo h kráju.
 „„Mätë, kœo sté fáláwala?““
 „Së býlã na wõštëra,
 wódõ "a së mišala,
 te býyin a së pýlã krij.“
 Zapýskow nõ zatrombätów.
 päklõ tœ ynálo w trýe,
 oó te ynálo h kráju.
 „„Oá, kœo sté fáláwow?““
 „Së bý përit anõ nodár,
 tẽ býyë "a së býyew,
 te boyáte së boyátow.“
 Zapýskow nõ zatrombätów,
 päklõ tœ ynálo w trýe,
 brátre dwa tœ ynálo h kráju,
 „„Brátrë kœo stá fáláwalo?““
 „Judin sąwá se sméalo
 nõ fáme sąwá vënášalo.“
 Zapýskow nõ zatrombätów
 za nõ sõ se iéle za Lávdeća,
 za nõ sõ šlë um paravýš.

Jaz vem, kje je tvoja mati in oče
 in tvoja brata dva,
 15 oni so vsi tam notri v peklu:
 mati (ona) je obešena za lase,
 oče je [obešen] za jezik,
 brata dva (ona) plešeta tam po peklu.“
 Je mu dal (eno) trobento:
 20 „Zapišči in zatrobi,
 ker tvojo mater in očeta
 in tvoja brata dva
 h kraju to bo [pri]gnalo.“
 Zapiskal in zatrobil,
 25 pekel to je gnalo v drobce,
 mater to je [pri]gnalo h kraju.
 „„Mati, kaj ste zagrešili?““
 „Sem bila (ena) gostilničarka,
 vodo jaz sem mešala.
 30 (tem) ubogim jaz sem pila kri.“
 Zapiskal in zatrobil,
 pekel to je gnalo v drobce,
 očeta to je [pri]gnalo h kraju.
 „„Oče, kaj ste zagrešili?““
 35 „Sem bil zemljemerec in notar,
 (te) uboge jaz sem ubožal,
 (te) bogate sem bogatil.“
 Zapiskal in zatrobil,
 pekel to je gnalo v drobce,
 40 brata dva to je [pri]gnalo h kraju.
 „„Brata, kaj sta zagrešila?““
 „Ljudem sva se smejala
 in obrekovanja sva raznašala.“
 Zapiskal in zatrobil,
 nato (oni) so se prijeli za Lavdića,
 nato (oni) so šli v raj.

hle, tua mater / 15] ne obisena sa lase, tuoi ocià / e sa asech, e tuoi brate dua / ni plesaiu ta po pecele. / Ta dei e mu dau nu trombetizu / e nu e mu requu, sa pisci / 20] e nu sa trombetei che hgraiu / to ceèh eh nat. ta dei / e sa pischuu a nu sa trombetuu / che mater te hnalo hgraiu / mater cho ste folauala, si bila / 25] na ustera grii ti bosih ia si / pila. ta dei e sa pischuu a nu sa trombetuu, che ociò / te hnalo hgraiu, ociò, cho ste / folau, si bi pirit a nu nodar / 30] te bohe ia si bohoo te / bohate si bohatauu, e sa pischu / nu sa trombetuu che brate / dua te hnalo hgraiu, / bratri cho sta folauala / 35] iudin si mo se smeala anu / fame si vua vinasala / e sa pischuu a nu sa trombetuu / ta dei so se ieli sa laudiga / e nu uu paravis ni su sli. / fine

Negotovosti v izvirniku: 1. sinti ali Sinti, pisava začetnice s niha med malo in veliko; 3. hanbeiti, ni jasno ali je ta ali te ali ti; 9. med cion

Nekaj jezikovnih opazk k tekstu:

Starka je pesem nešteto krat ponovila, a v potankostih vsakokrat nekoliko drugače zasukala. Njeno ostro poudarjanje naglašanih zlogov ([˘] označuje iktus, [˚] iktus in kakovost) sliči šolski deklamaciji. Redkejšje (radi tega nič manj pravilne!) oblike in posebnosti izgovora so verno nanizane tule pod črto. Zgornji dobesedni prevod pa naj nadomestuje nadležno ter zamudno tolmačenje težjih mest. V. 4: *tœ* = to + e = to je; v. 5: *môžã* včasih izg. skoro *múzõ*; v. 6: enkrat „*Kambe yrěš, ti Lãwđęc?*“; v. 7: *Ā* včasih izg. celo kakor *e*, včasih *za*, včasih *va*: radi sintaktične fonetike ali radi napake v zobeh; v. 8: *prydě*, večkrat tudi *hodě*; v. 9: enkrat *sórte*; v. 10: *nejčóninih*; v. 12: večkrat *mije*, včasih *mijã*, skoro *mijo*; v. 13: enkrat . . ., *kœ* so *tva* . . .; v. 14: večkrat čul *twije* in celo *twiju*; v. 15: *ta nu'* = ta nutre; *peklũ*; v. 16: *ne* = na + e = ona je; enkrat: *twa mãmã bišana za lãse*; v. 18: enkrat *dãncãta*; v. 21: *twojo*, čul tudi pravilnejšo rez. obliko *two*; v. 22: enkrat skoro *twiju*, parkrat *twe*; v. 23: tudi *w krãju*; Anica Ć. (kakor Žvana priženjena v Ter) pravi, da bi bilo „dro lépo po biěskih i táko: *to će ynãte w krej*“; v. 25: *trõye* = trohe?, čuden prehod nezvenečega *h* v zveneči *y*; Žvana razlaga: . . . *w dẽm*; v. 27 (34, 41): *k#o*, tudi *koj*; v. 29: v prvem zapisu po izg. *wódova*; v. 30: enkrat *bõzin*; v. 35: *by*, enkrat *bitw*; v. 37: prvič *boyãtew*, pozneje tudi *zboyãtow*; v. 42: *sqwã*, prvič *sãwa*; vv. 41, 42, 43: *fãlãwalo*, *smãčalo*, *venãšalo* — primere edninske končnice srednjega spola za 3. osebo dvojine glej v *Materialyh I* (§§ 14, 29, 102, 103 itd.); mar naj tu vidimo podobno obliko za drugo in prvo osebo? Bolj verjetno je le *-o < -ã*; v. 44 do konca: *Lãwđęc e zapjyskow anu za-trombãtów, za ni su šli za Lãwđičãn_nãraj*.

Srečanje s čudnim »možem« — namesto njega v drugih slovenskih inačicah nastopi sam Bog — je že na prvi pogled protislovno: mar naj ravno zlodej svétuje junaku, kako rešiti drage iz pekla? Zato lahko domnevamo, da je ta odlomek (vv. 5—10) zašel sèm kot *l o c u s c o m - m u n i s*, usedlina kake druge pesmi, ki nima z Godcem dosti ali celo nič opravka. Preko domneve pa tudi tu ni mogoče.

4. Če govorimo splošno o rezijanski pripovedni pesmi, se prav za prav sučemo okrog neke stvarnosti, ki je tako vsebinsko kakor številčno še neopredeljena in neopredeljiva, a je odslej nihče ne bo smel tajiti ali zanemarjati. Pred dvema, tremi rodovi je bila to živa, prekipjavajoča stvarnost, drugače je ne bi srečali izven rezijanskih tesni v bližnji in daljni okolici. Tako n. pr. vse do danes ni umrla legenda o Godcu, presajena v Ter skoro pred pol stoletjem. Poleg te pa imamo sila važno pričo iz špétarskega okraja:

Tunin Costaperaria, r. 1882., cerkovnik, pomni iz svoje otroške dobe, da se je vsako leto nastanil v vasi zgovoren Rezijan. Zvečer se je zbiralo okrog njega mlado in staro. Nikoli mu ni zmanjkalo; pri neki zgodbi so se poslušalcem kar ježili lasje. Tunin je žal pozabil vsebino in besedilo; le nejasno mu še zveni v ušesih, kako je pripovedovalec zlogoval:

in mu prečrtano miha; 13. ni so ta, pod ta bereš tuu; 14. med nutre in upehle prečrtano upechle; 21. med ce eh in eh prečrtano he; 22. pred trombetuu prečrtano trobu; 34. folauala, spodaj prvotno folaualo.

*Prědi, prědi
na kvátarnu sabōtoju . . .
Kapalá si bila kílín kuč . . .
Sam prědla déveti wretěn
na kwátarno sabōto*

— — — — —
„Očeš krit ti, očin krit ja?“

(*Ta druga j rekla:*)¹³

„Očin krit ja!“

Ta s Čanínowa zawěkalo . . .

(= *Paršōu glas z gore Čanínove*).¹³

Iz hudo okrnjenega in niti na pol razumljivega teksta kar nekam baladno zazveni skrivnostna grožnja, koj nato pa — kakor tragičen odmev — pretrgan stok (»zawěkalo«) s Kanina. Morda imamo tu v pesem prelito izročilo o bajeslovnem bitju, ki na kvatarno soboto žuga neposlušni predici ter jo ugonobi. (Prim. v rez. soseščini bovške, koroške, gorenjske uvěre o pehtri, torklji, kvatrni babi, itd. Kelemina, Bajke, št. 57—60.)

Potujoči Rezijani so se do nedavnega lahko ponašali pred odjemalci ne samo s svojo obrtjo, z vrhanim oprtnjâkom ročnih izdelkov, ampak tudi s polno mero drugačne neotipljive krame — od dedov prevzetih izročil, med katerimi gotovo ni bila na zadnjem mestu pripovedna pesem.

Pripovedna pesem je bila v Reziji zasidrana oblika duševnega izživljanja, samo zato je lahko segla preko ozkih robov domačega ognjišča. Toda od kod je prišla v Rezijo? Iz primerjave med beneško-teriskim in rezijanskim narodnim blagom je vedno lepše razvidno, da ni samo rezijansko narečje »vmesni člen« na »verigi od koroščine do beneščine in goriščine« (Ramovš), ampak tudi rezijansko ljudsko slovstvo obenem s pripovedno pesmijo, katero smemo mirne duše povezati z usodo slovenske pripovedne pesmi. Pri tem nas niti najmanj ne moti, če se je v istih življenjskih okoliščinah kakor narečje Rezijanov tudi njihova pesem preoblikovala in morda včasih oddaljila od slovenske. Nikdar ji ni bila zaprta pot nazaj, nasprotno ne bi bilo težko dokazati, da so se med obema vzpostavljale vedno nove posredne in neposredne vezi. Žal, da sta še zelo nesistematsko raziskani gornja Soška in Kanaška dolina, ki bi kot primerjalna in dokazna tla morali priti na vrsto med prvimi.

Baudouinovo samostojnostno teorijo — zgrajeno na jezikoslovnih temeljih — je Ramovš pravilno izpodkopal z jezikovnimi dognanji.

¹³ Tuninova dopolnila.

Poleg teh pa so odločno zoper B. de Courtenaya tudi narodoslovna dejstva; celo gradivo, ki ga je sam objavil.¹⁴

Da pošteno zaključimo pričujoče vrste, nam ne preostaja nič drugega kakor priznati, da je Rezija prav za prav še velika neznanka in izraziti željo, da bi se čimprej čim več ljudi pozanimalo za duševne zaklade tega zapuščenega slovenskega kottička.

Pojasnilo glede Sintilavdiča in zlodeja

Ivan Grafenauer

Sklepni stavek v pripomnjah Matičetovega Milka k rezijanski pesmi o *Godcu pred peklom*, da glede vprašanja, od kod je motiv zlodeja nam. Boga, »ni mogoče preko (gole) domneve« (str. 31), je prečrnogled. Primerjati je legende in pravljice o *Tistem, ki je vragu služil in duše iz pekla rešil*.

Legendarna narodna pesem iz Brinja na Hrvatskem *Sveti Antun i soton* (Broz-Bosanač, Hrv. nar. pjesme I, št. 12) pripoveduje: Svetega Antona najame satan, da v peklu vodo nosi, kotle zaliva in »grišne duše pazi«, za plačilo pa si ne izgovori »Niti zlata ni slebra, Nego ono u kotlu«. Sklepni motiv, da »Tri su duše u kotlu: Prva krivo vagala, Druga krivo prisegla, Treća s kumom zgrišila«, pa je boljše ohranjen v Volčičevi istrski inačici (n. d., str. 488—9):

Pakal se je otvoril,	Prva duša pisana,
Vse duše su vanka šle,	Ka je krivo prisegla;
I okolo svetega	Druga duša pisana,
Su se prijele Antona,	Ka je s kumom grišila;
Samo tri su ostale,	Treća duša pisana,
Ke su smrtno grišile:	Ka dečicu morila.

Podobno tudi v Peganovi inačici »iz tolminskih hribov« (SNP I, št. 415: *Sveti Anton v pekel prodan*):

Svet Anton loč' dšičice...:	Ta, k je nad Bogam obupala,
»Pojte, duše, za menoj,	In ta, k je z botro grešila,
Sam tri ostante notrka:	In ta, k je družga vmorila...«

Sicer pa sta te dve inačici slabše ohranjeni: o službi ni govora, ker sv. Anton duše kar takoj osvobodi; pridejanih je tudi drugih motivov, legendarni, n. pr. Antonova pridiga ribam, v tolminski tudi, da je bil (že pred rojstvom) hudobcu prodan; v tej obliki je slovenska pesem o sv. Antonu vplivala tudi na legendarno pesem o »*Sv. Petru in njegovih materi*« (SNP I, št. 413—4 iz *Frama*).

Primerjati je tudi legendarno pravljico »*Sveti Ilija i đavo*« (Čajkanovič, Srpske nar. pripovetke I [1927], št. 42, iz Vojnića pri Karlovcu) in

¹⁴ К сожалѣнню — тоѣи В. некѣе об терскихъ песняхъ — это пѣсни зарубѣжнаго происхожденія сказывающагося в нихъ сохраненіемъ чисто словенскихъ словъ и особенностейъ языка. (М. II, str. 84). Jezik pa nikakor ne more biti edino merilo za določanje domovinske »pristoynosti« ljudskih izročil. Slovenskega narodnega blaga, ki bi mu lahko vse več povedalo, B. sploh ne upošteva, ker ga najbrž ne pozna. A prav to, česar se on vztrajno otepa, je za nas dragoceno priznanje, s katerim si usojamo korak dalje: mirne vesti lahko podpišemo, da je rezijanska pesem istega »zarubežnago proishoždenija« kakor terska, bovška, koroška, itd.!

pravljice, v katerih rešitelj duš, ki služi peklu, ni svetnik: Čajkanovič I, št. 43, *Besmrtni starac* (iz Vojniča pri Karlovcu) in inačice, navedene n. d., str. 515—6 k št. 42—3, pa tudi pri Bolteju-Polívki, AKHM II (1915), 423—6, največ slovanskih.

Motivni niz službe v peklu in rešitve duš iz pekla je že srednjeveški; v posebni obliki je prišel že v starofrancoski fablel »*Saint Pierre et le jongleur*«: sv. Peter od igrca, ki v peklu služi, duše priigra (Montaignon-Raybaud, *Recueil des fabliaux* V, št. 117, Bolte-Polívka II, 189). Od hudiča pa priigra duše junak v nekaterih inačicah pravljice o »*Veselem bratcu*« (Bolte-Polívka II, št. 82, str. 164—5, 179—82 passim).

Z rezijansko inačico *Godca pred peklom* se je zlepile kaka inačica tolimnske pesmi o *Sv. Antonu in hudobcu*. Obema pesmima je mimo drugega skupen tudi motiv grehov, ki jih šteje ljudstvo za naglavne; prim. zlasti »*krivo vagala*« v brinjski inačici (očetovi grehi!) in »*krivo prisegla*« v brinjski in istrski (grehi bratov). Srečni konec je rezijanska posebnost.

Slovensko-kajkavske bajke o Rojenicah-Sojenicah

Ivan Grafenauer

Eden poglavitnih virov za spoznavanje predkrščanskega verstva naših prednikov so narodne bajke, t. j. narodne povestice z bajeslovnimi osebami in dogodbami. Za kritiko tega vira pa se raziskovalci praslovanskega in praslovenskega bajeslovja doslej niso preveč potrudili.

Bajke štejejo raziskovalci narodnih pravljic in pripovedk nekaj med pravljice, nekaj med pripovedke; med pripovedkami in pravljicami pa so ugotovili glede notranjega in oblikovnega značaja močne razločke.¹ Bistveni razloček je 1. glede razmerja do resničnega sveta: pripovedka hoče podajati resnico, pravljica hoče z izmišljenimi zgodbami zabavati. Iz tega sledi še nekaj drugih razločkov: 2. glede razmerja do nadnaravnega sveta: v pripovedki se kažejo nadnaravni dogodki kot nekaj izrednega, kot čudeži, ki kar vznemirljivo posegajo v resnični svet, pravljica pa v čudežnem svetu živi in se zato za resnični svet sploh ne meni, čudežni dogodki so ji kakor vse drugo zgolj igra domišljije in so v njenem svetu kar nekaj navadnega; 3. glede svetovnega naziranja: v pripovedki veljajo večni zakoni npravnega svetovnega reda; vsaki krivdi sledi zato kazen in ta zadene pogosto tudi človeka, ki nam je pri srcu, sklep je neredko tragičen; v pravljici zadene kazen le ljudi, ki so do kraja hudobni, in se te kazni le veselimo, prebrisani sleparji, tatovi i. pod. pa jo srečno uneso, često zakrije ugoden

¹ Bolte-Polívka, *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm* (cit. Bolte-Polívka) IV (1930), 36—8; Iv. Grafenauer v *Narodopisju Slovencev* II (v tisku, založba Klas).